

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)
[Blogi & toimituskunta](#)
[Kirjoita blogiin!](#)
[Historiografista tutkimusta](#)

19.4.2022

J.J. Nordström ja 1800-luvun historiantutkimuksen institutionaalinen kehitys

Petteri Norring

Suomalainen historiantutkimus kehittyi voimakkaasti 1800-luvulla. Tieteelliset menetelmät vankistuivat ja kansallisen historiakulttuurin kannalta keskeiset instituutiot aloittivat toimintansa. Johan Jakob Nordströmin (1801–1874) ura suomalaisen ja ruotsalaisen tiedemaailman keskiössä valaisee kiintoisalla tavalla aikakauden historiantutkimuksen historiaa sekä auttaa hahmottamaan eroja ja yhtäläisyyksiä Suomen ja Ruotsin historiakulttuurien välillä.

Nordström syntyi Turussa vuonna 1801 vaatimattomiin oloihin. Taloudellisista haasteista huolimatta hänen opintensä oli menestyksekkäs. Nordström perehtyi opinnoissaan ja tutkimuksissaan kustavilaisiin perustuslakeihin ja suomalaisen valtiosäännön historiaan. Nordströmistä tuli maisteri vuonna 1823 ja kolme vuotta myöhemmin valmistui hänen väitöskirjansa juridiikan apulaisprofessoriin (*Om länsförfattningen i svenska Norden intill Gustaf I:s tid* 1826). Vuonna 1832 hän väitteli juridiikan tohtorin arvoa varten teoksella *Skildring af bevisningsmetoderne i brottmål efter de gamla landskaps lagarne* ja julkaisi samana vuonna virkäväitöskirjansa *De municipiorum in Fennia constitutione I-II*. Nordström oli jo vuodesta 1828 alkaen toiminut kansainvälisen ja valtio-oikeuden sekä kansantalouden virkaatekevänä professorina ja vuodesta 1834 eteenpäin hän oli oppituolin varsinainen haltija. Valtiomuoto ja yhteiskuntajärjestys sekä näiden historia olivat Nordströmin tiedonintressin keskiössä.

Nordström ei saavuttanut 1820–1830-luvuilla mainetta vain yliopistoyhteisön sisällä. Hän osallistui 1830-luvulla muun muassa Lauantaiseuran toimintaan ja oli perustamassa Suomalaisen kirjallisuuden Seuraa vuonna 1831. Niin ikään hänen nimensä löytyy vuonna 1838 toimintansa aloittaneen Suomen Tiedeseuran perustajajäsenten joukosta esimerkiksi J. L. Runebergin (ks. linkki) ja J. J. Nervanderin (ks. linkki) tavoin. 1840-luvulla Nordströmin povattiin etenevän tieteellisellä urallaan jopa yliopiston rehtoriksi tai senaattoriksi.

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

huhtikuuta 2022 (1)

maaliskuuta 2022 (1)

helmikuuta 2022 (1)

tammikuuta 2022 (1)

joulukuuta 2021 (1)

marraskuuta 2021 (1)

lokakuuta 2021 (1)

syyskuuta 2021 (1)

heinäkuuta 2021 (1)

kesäkuuta 2021 (1)

TUNNISTEET

1500-luku

1600-luku

1700-luku

1800-luku

1980-luku

aateli

Ahvenkoski

Aleksanteri I

arkistolaitos

baltiansaksalaiset

Eino Jutikkala

Eva Österberg

Fredrika Dorotea

henkilöhistoria

Henrik Klaunpoika Horn

historia

historiakulttuuri

historiakuva

historiankirjoitus

historiografia

Horn-suku

isoviha

Johan Jakob Nordström

Juhana-herttua

Kaarlo Blomstedt

kruunu

Haartman, A. A., Kustannusosakeyhtiö Otava, k. & Tilgmannin kirja- ja kivipaino, p. *Lauantaseura 1830-1837*. 1908. Historian kuvakokoelma. Antellin kokoelmat. Museovirasto.

Nordström omaksui kriittisen kannan suuriruhtinaskunnan oloihin perehtyessään muinaisiin lakeihin ja säädöksistä heijastuviin yhteiskuntajärjestelmien periaatteisiin. Nordströmin näkemys ruotsalaisen oikeusperinteen merkityksestä Suomelle ja tyytymättömyys yliopiston hallintoviranomaisia kohtaan johtivat 1830-luvulla peruuttamattomiin jännitteisiin hänen ja yliopiston hallinnon välille. Nordströmin mukaan hallintoviranomaisten itsevaltainen toiminta oli oire koko keisarillista hallintoa vaivaavasta byrokraattisuudesta ja omaneduntavoittelusta. Itsevaltainen hallinto esti yksilön oikeuksien toteutumista, mikä yliopistossa vaikeutti itsenäisen opetustoimen harjoittamista. Yleisemmin hallinto ei toteuttanut Nordströmin mukaan ruotsalaista oikeusperinnettä.

Kiistellessään viranomaisten kanssa ja kasvattaessaan samalla mainettaan ylioppilaiden keskuudessa Nordström julkaisi pääteoksensa. Kaksiosainen *Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia – Efter de äldre lagarne till sednare hälften af sjuttonde seklet* (1839–1840) oli perusteellinen ja mittava monografia ajan mittapuulla tarkasteltuna. Pituutta teoksella on yli toista tuhatta sivua. Nordström paneutui teoksessaan täysimittaisesti ruotsalaisen valtiosäännön eli yleisemmin ajateltuna yhteiskuntasopimuksen historiaan. Muuttuvien lakien lisäksi Nordström tarkasteli niin sanotun oikeustieteellisen historiallisen koulukunnan tradition pohjalta pitkien linjojen ilmaisemaa ruotsalaista yhteiskuntasopimusta ja sen vähittäistä kehittymistä. Keskiaikaiset maakuntalait saivat tarkastelussa korostetun arvon. Näistä säädöksistä Nordström nosti esiin maomaisuuteen liittyvän perintöoikeuden, lakiin sidotun kuninkaanvallan ja lain yhdenvertaisuuden tärkeinä periaatteina, jotka läpäisevät Ruotsin yhteiskunnan. Nämä periaatteet saivat arvonsa monivuosisataisessa oikeusperinteessä ja ne henkilöityivät vapaan talonpojan (*odalbonde*) hahmoon. Samalla ne jäsenivät yhteiskuntaa monella tasolla – yksityisoikeus, hallitsijan ja rahvaan suhde, valtiopäivien nelisäätyinen instituutio – muodostaen ikään kuin pohjan yhteiskunnalliselle elämälle ja erottaen samalla ruotsalaisen yhteiskunnan vaikkapa englantilaisista tai saksalaisista verrokeistaan.

Nordströmin pääteos sai kotimaassaan vähän huomiota verrattuna siihen maineeseen, johon se nostatti tekijänsä Ruotsissa. Ristiriitaa selittää se, että muinaisia lakeja koskeva tutkimus oli suosittu ja tärkeä tapa tutkia perinteikkäiden valtakuntien, kuten Ruotsi, historiaa ja tarkastella valtioiden pitkän aikavälin kulttuurisia ominaisuuksia. Suomessa valtiosääntöoikeuden historiaa ei ollut juurikaan tutkittu ja Nordströmiä onkin tässä mielessä pidettävä tienraivaajana. 1800-luvun ruotsalaisen historian tutkimuksen keskeinen nimi, Erik Gustaf Geijer (1783–1847), oli omissa tutkimuksissaan syntetisoinut odalbonde-traditiota osaksi ruotsalaisen yhteiskunnan historiallista kivijalkaa. Lisäksi oikeushistorialliseen tutkimukseen erikoistunut Carl Johan Schlyter (1795–1888) oli julkaissut vuodesta 1827 alkaen Ruotsin vanhoja maakuntalakeja toimitettuina editioina, mikä puolestaan antoi mahdollisuuden muille tutkijoille tehdä niistä yhdisteleviä tulkintoja. Tähän voimakkaaseen ja vakiintuneeseen tutkimusperinteeseen kiinnittyi myös Nordströmin pääteos, minkä myötä hänen myönteinen maineensa Ruotsissa kasvoi merkittävästi. Myöhemmin hänen urauurtava tutkimuksena alkoi vanhentua tavanomaisesta syystä: Yksityiskohtaisemmat tapaustutkimukset muuttivat vähitellen tiedeyhteisön käsityksiä valtiosäännön historiasta.

Pääteoksen ilmestymisen jälkeen vuosina 1842 ja 1843 Nordströmiä houkuteltiin muutamaan Ruotsiin ja tavoittelemaan juridiikan professuuria Uppsalassa. Tähän kutsuun hän vastasi kieltävästi, mutta jo parin vuoden päästä muutto tuli uudestaan ajankohtaiseksi. Ruotsin valtionarkistonhoitaja Hans Järtalle (1774–1847) etsittiin seuraajaa ja hänen tehtäviään hoitanut Bror Emil Hildebrand (1806–1884) kääntyi Nordströmin puoleen. Neuvotteluja käytiin jonkin aikaa ja kun taloudellisista reunaehdoista oli päästy yksimielisyyteen, Nordström hyväksyi tarjouksen ja irtisanoutui professuuristaan vuonna 1846.

Ero virasta ja muutto Ruotsiin koettiin Suomessa liberaalina mielenilmauksena Nikolai I:n hallintojärjestelmää vastaan. Tempaus toi Nordströmille mainetta, joka ei ollut yksinomaan suotuisaa. Yhtäältä Nordströmiä ihailtiin suoraselkäisestä oppositiotoinnasta, toisaalta puolestaan hämmästeltiin hänen ohuenlaista isänmaanrakkauttaan. Nordströmin elämän kannalta olennaisinta oli kuitenkin se, että muutosta Tukholmaan tuli pysyvä, millä tuli olemaan vaikutusta myös hänen tieteelliseen uraansa.

Valtionarkistonhoitajana Nordströmin oma tutkijanura kärsi, mutta Ruotsin ja Suomen yhteistä menneisyyttä käsittelevän historian kannalta hänen toimintansa Riksarkivetissa oli

kulttuurihistoria
Kustaa IV Adolf
Kuurinmaa
maanluovutus
maanomistus
mahtivaltio
mentaliiteettien historia
mentaliiteettihistoria
metodologia
mikrohistoria
oikeushistoria
rauhansopimukset
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sotilasvaltio
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomi
suuri Pohjan sota
talonpoikainen vapaus
talonpojat
tilaperimys
toimijuus
Uudenkaupungin rauha
valtionrakennus
valtiosääntö
varhaismoderni aika
Venäjä
veronkanto
verotus
Viipuri
Viro
vuorovaikutus
väitöskirja

keskeistä. Ajalle tyypillisesti Nordström edisti vanhempien aikojen asiakirja-aineiston painatuksia ja julkaisemista. Vuonna 1861 hän aloitti Kustaa Vaasan valtakunnanregistratuuran julkaisemisen. Arkistolaitoksen lisäksi Nordström osallistui aktiivisesti politiikkaan ja toimi luottamustehtävissä, muun muassa vuonna 1848 kruununprinssi Kaarlen opettajana valtio-oikeudellisissa asioissa. Tunnettuna ja arvostettuna yliopistomaailman vaikuttajana Nordström valittiin pappissäädyn edustajana valtiopäiville kolmesti vuosina 1853–1863. Valtiopäivillä hänen erikoisuutenaan olivat valtionaloudelliset ja juridiset kysymykset, joiden parissa Nordström työskenteli myös valtionlainakonttorin valtuuskunnassa 1854–1866. Nordström vaikutti viimeiset elinvuotensa ensimmäisen kammarin jäsenenä. Monimuotoisen tieteellisen ja poliittisen vaikuttamisen myötä Nordström on yksi tunnetuimmista 1800-luvulla Ruotsiin muuttaneista suomalaisista. On jopa ajateltu, että F.M. Franzénin, A.I. Arwidssonin, A.E. Nordenskiöldin ja Fredrika Bremerin vaikutus vuosisadan ruotsalaiseen kulttuuri- ja yhteiskuntaelämään kalpenee Nordströmin toiminnan rinnalla.

Wilh. v. Boeckmann's Atelier, k. Ruotsin valtionarkistonhoitaja, lakitieteen tohtori Johan Jakob Nordström. 1860-luvun loppu. Historian kuvakokoelmat. Museovirasto.

Suomessa Nordströmin pääteoksen aihepiiriä vaivannut historiakulttuurinen tyhjiö, hänen muuttonsa Tukholmaan ja hänen epäilevä kantansa fennomaanien pyrkimykseen johtivat yhdessä siihen, että Nordströmin maine oli hänen omana aikanaan häilyvä. Vasta myöhemmin samalla, kun Nordströmin vaikutusvaltainen ura on saanut ansaittua arvostusta, on ymmärretty hänen pääteoksensa huomattava oppihistoriallinen merkitys, joka oli osa tärkeää yhteiskunnallista keskustelua Suomen perustuslaeista ja kulttuurisesta perinnöstä. Lisäksi Nordströmin toiminta instituutioissa, jotka ovat muotoutuneet historiantutkimuksen ja yleisemmin historiakulttuurin kannalta merkityksellisiksi, auttaa hahmottamaan sitä toimintaympäristöä, jossa 1800-luvun tieteellinen tutkimus ja historiankirjoitus hakivat muotoaan ja vähitellen vankistuivat.

Teoksen *Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia – Efter de äldre lagarne till sednare hälften af sjuttonde seklet* kiinnittyminen osaksi ruotsalaista historiakulttuuria tarkoitti julkaisujakohtana sitä, että sen kontribuutio jäi suomalaiseseen historiakulttuuriin

vähäiseksi. Jälkikäteen arvioituna Nordströmin teos voidaan kuitenkin liittää suomalaisen historiantutkimuksen pitkään traditioon, jossa talonpoikainen vapaus on nähty suomalaisen yhteiskunnan kannalta tärkeäksi kulttuuriseksi tekijäksi ja yhteiskunnallisen toiminnan perusperiaatteeksi. 1900-luvun osalta Eino Jutikkalan elämäntyö nousee tässä asiayhteydessä keskeiseksi. *Suomen talonpojan historian* (1942/1958) lisäksi Jutikkala tutki omissa tutkimuksissaan yksityiskohtaisesti suomalaisen ja pohjoismaisten yhteiskuntien historiallisia juuria ja paikansi ne usein Nordströmin tavoin hitaasti ja orgaanisesti muuttuvaan yhteiskunnalliseen kehitykseen, jota vapaaseen talonpoikaan henkilöitynyt periaate ilmensi.

Talonpoikaisen vapauden periaate toimii käsitteellisenä siltana Nordströmin ja Jutikkalan välillä ja sitä vahvistaa heidän molempien esiin nostama feodalismi, joka toimii historiallisena vastakäsitteenä ja -ilmiönä vapaudelle. Niin Jutikkala kuin Nordströmkin määrittivät feodalismia jo lähtökohdiltaan ruotsalaiseen yhteiskuntaan yhteen sopimattomaksi ilmiöksi. Se edusti molemmille ulkopuolista ja eksoottista kasvia tai kasvannaista, joka ei vieraslajisena ilmiönä sopinut Ruotsin valtakuntaan. Tällaisten poissulkevien määrittelyjen avulla he vahvistivat oman yhteiskuntansa yhtenäisyyttä ja sen pohjaa laillisessa järjestyksessä.

Vaikka talonpoikainen vapaus yhdistyy mielikuvissa useimmiten pohjoismaiseen historiaan ja historiakulttuuriin, historiografinen tarkastelu osoittaa, että aihe on kiehtonut historiantutkijoita myös muualla. Monika Baár tarkastelee tutkimuksessaan *Historians and Nationalism* (2010) viittä keskieuropalaista 1800-luvun historioitsijaa, jotka kaikki käsitelivät omien yhteiskuntien suhdetta feodalismiin (Liettua, Puola, Unkari, Romania, Tšekki). Vaikka näillä yhteiskunnilla oli erilaiset menneisyydet, kukin historioitsija pyrki etäännyttämään feodaalisen vallan ja siihen liitetyn epäoikeudenmukaisuuden ja epäkäytännöllisyyden omasta kansallisesta menneisyydestään. Baárin kohdetutkijat – kuten myös Nordström ja Jutikkala suhtautuivat feodalismiin laittomana järjestelmänä, joka ravisteli tai uhkasi historiallisena kategoriana yhteisön potentiaalista yhtenäisyyttä. Siinä missä Jutikkalan yhteiskunnallisessa ajattelussa feodalismi limittyi 1900-luvun sosialismiin, on mahdollista, että Nordströmin yhteiskunnallisessa ajattelussa feodalismiin liitetty vastakohtaisuus Ruotsin oikeusperinteen kanssa tarjosi tarttumapinnan hänen oman aikansa poliittisiin jänniteisiin kustavilaisten perustuslakien ja keisarin vallan välillä.

FT Petteri Norring toimii apurahatutkijana Helsingin yliopiston Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osastolla ja tutkii pohjoismaisen historiantutkimuksen historiaa hankkeessa *The free peasant and the Nordic historiography, ca. 1800–2000*.

Kirjallisuus

Historiografinen aineisto

Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia: Sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa*. WSOY 1942.

Jutikkala, Eino, *Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria*. WSOY 1965.

Jutikkala, Eino, *Bonden - adelsmannen - kronan: Godspolitik och jordegendomsförhållanden i Norden 1550–1750*. Liber Läromedel & Nordisk Ministerråd 1979.

Nordström, Jacob Johan, *Om länsförfattningen i den svenska norden intill Gustaf den förstes tid*. J. C. Frenckell & son 1826.

Nordström, J. J., *Skildring af bevisningsmetoderne i brottmål: efter de gamla landskaps lagarne*. Helsingfors 1832.

Nordström, Johan Jakob, *De Municipiorum in Fennia Constitutione: Skildring Af Municipal-författningen i Finland*. Helsingforsiae 1832.

Nordström, Jacob Johan, *Bidrag till den svenska samhälls-författningens historia: efter de äldre lagarne till sednare hälften af sjuttonde seklet I–II*. Helsinki 1839–1840.

Tutkimuskirjallisuus

Baár, Monika, *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*. Oxford University Press 2010.

Carlsson, Sten, ”Johan Jakob Nordström.” *Svenskt biografiskt lexicon*. (viitattu 8.4.2022)

Iversen, Tore, John Ragnar Myking & Stefan Sonderegger (eds.), *Peasants, Lords, and State: Comparing Peasant Conditions in Scandinavia and the Eastern Alpine Region, 1000–1700*. Brill 2020.

Klinge, Matti, *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys: Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*. SKS 2010.

Klinge, Matti et al., *Helsingin Yliopisto 1640–1990: Toinen osa, Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808–1917*. Otava 1989.

Lagus, Jakob Johan Wilhelm, *Johan Jakob Nordström: Minnestal på Finska Vetenskaps societets års- och högtidsdag den 29 April 1875*. 1877.

Lindman, Sven, *Johan Jacob Nordström. Del I: Tiden intill 1854: Hans samhällssyn och politiska personlighet*. Åbo akademi 1948.

Norberg, Erik, ”Emil Hildebrand, 1848–1919.” Teoksessa Ragnar Björk & Alf W. Johansson (toim.), *Svenska historiker: Från medeltid till våra dagar*, 237–247. Norstedts 2009.

Tarkiainen, Kari, ”Nordström, Johan Jakob.” *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 8.4.2022)

Tommila, Päiviö, *Suomalainen historiankirjoitus: Tutkimuksen historia*. WSOY 1989.

Pvm. 19.4.22

Tunnisteet: 1800-luku, Eino Jutikkala, historiakulttuuri, historiografia, Johan Jakob Nordström, oikeushistoria, Ruotsi, Suomi, talonpoikainen vapaus, talonpojat, valtiosääntö

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.